

BEZDOMOVECTVÍ

V KRAJI HLAVNÍ MĚSTO PRAHA

Miroslava Pašková

Fakulta sociálních věd

**Univerzita Karlova
Praha**

3. ročník sociologie

Konzultovala: Ing. Bohumila Čabanová
Práce bude obhajována v 6. semestru studia.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze Dne 21. května 2006

OBSAH

ABSTRAKT	2
ABSTRACT	3
ÚVOD	4
I. BEZDOMOVECTVÍ OBECNĚ	6
DEFINICE POJMŮ	6
MONITORING BEZDOMOVců	8
PŘÍSTŘEŠÍ A MIGRACE BEZDOMOVců	10
SOCIÁLNÍ STRUKTURA BEZDOMOVců	12
PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	13
DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ	14
ZDRAVOTNÍ STAV BEZDOMOVců	16
II. BEZDOMOVECTVÍ V PRAZE (ČR) – INSTITUCE	18
MEZINÁRODNÍ A STÁTNÍ INSTITUCE	18
SLUŽBY PRO BEZDOMOVCE	19
ČINNOST STÁTNÍ SPRÁVY	20
ČINNOST REGIONÁLNÍ SPRÁVY	22
ČINNOST NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ	25
III. BEZDOMOVECTVÍ V PRAZE - MONITORING	27
SČÍTÁNÍ PRAŽSKÝCH BEZDOMOVců	27
NÁVRHY DALŠÍCH ANALÝZ	31
ZÁVĚR	33
LITERATURA	35
PŘÍLOHY	36
PŘÍLOHA 1 – TABULKY A GRAFY ZE SČÍTÁNÍ BEZDOMOVců	36
PŘÍLOHA 2 – SEZNAM NĚKTERÝCH SLUŽEB PRO BEZDOMOVCE POSKYTOVANÝCH NA ÚZEMÍ PRAHY	39
PŘÍLOHA 3 – PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	40

ABSTRAKT

Práce se zabývá bezdomovectvím, zvláště pak touto problematickou v Praze. Problém bezdomovectví je nejprve popsán z obecného hlediska. Práce proto zahrnuje definování pojmů, příčiny a důsledky bezdomovectví, monitoring bezdomovectví ad. Další část je věnována řešení problematiky v rámci státní a regionální správy a také neziskových organizací. Nakonec je věnována pozornost aktuálnímu stavu v Praze. Tato část se opírá zejména o sčítání bezdomovců z roku 2004. Cílem autorky je jednak shrnout poznatky o dané problematice, ale také poukázat na slabiny v monitoringu bezdomovců a nedostatky v řešení jejich životní situace příslušnými organizacemi. Navrhuje proto pravidelné sčítání pražských bezdomovců a provádění hlubších analýz (zvláště migrace bezdomovců), což by umožnilo tvořit kvalitnější sociální programy. Upozorňuje na nedostatečný zájem státní správy a nutnost věnovat problematice více pozornosti i finančních prostředků (zejména pro rozšíření služeb neziskových organizací).

ABSTRACT

This bachelor work deals with problem of homelessness with attention paid to situation in Prague. Homelessness is described generally at first. That is why the work consists of definition, reasons and results of homelessness, monitoring of homelessness etc. Next part of work is devoted to solutions, which state and regional administration and nonprofit segment offer. In the end, attention is paid to current situation in Prague. This part is based on Prague census of homeless in 2004. Author of this work tries to summarize knowledge of set problems and show deficiency in homeless monitoring (especially migration) and deficiency in solutions of life situation of homeless. Author argues that interest of public administration is inadequate and also nonprofit organizations can not upgrade their services without commensurate financial funds.

ÚVOD

Není pochyb o tom, že bezdomovectví je závažným sociálním problémem. Do určité míry je skryté, neboť tento jev na vlastní oči registruje jen část občanů, zatímco většina obyvatel se s problémem bezdomovectví setkává prostřednictvím médií. Pouze někteří občané znají na vlastní oči realitu, kterou čas od času líčí média. Tato zkušenost se týká především obyvatel větších měst a z nich pak zejména těch, kteří se pohybují blíže centru města či v takových lokalitách, které jsou z nejrůznějších důvodů bezdomovci obývány.

Když jsem volila téma své bakalářské práce, rozhodla jsem se pro bezdomovectví s akcentem na situaci v hlavním městě především z toho důvodu, abych mohla uplatnit své osobní zkušenosti v této oblasti. Jako redaktorka regionálních televizních stanic jsem v posledních třech letech absolvovala řadu zejména nočních výjezdů s Policií ČR a Městskou policií hl. m. Prahy, které byly zaměřeny na kontrolu právě populace bezdomovců. Jednalo se většinou o zátahy v zahrádkářských koloniích, pražských parcích, uzavírání Hlavního nádraží aj. Získala jsem tak představu o často veřejnosti zcela neznámých nocležištích lidí bez domova. Zatímco příslušníci policie čekali na potvrzení, zda některá z osob není v celostátním pátrání, snažila jsem se s bezdomovci navázat kontakt a povídat si s nimi o jejich osudech a životních podmínkách. V rámci natáčení reportáží o dění v některých městských částech jsem se pak seznámila se sociálními programy, kterými se například Praha 6 a Praha 7 snaží život bezdomovcům ulehčit. V neposlední řadě jsem pak pro skupinu spolužáků zorganizovala exkurzi v holešovické pobočce Armády spásy a „výlet“ pod Hlávkův most, kde jedna z kolegyně natáčela rozhovory pro svůj článek právě o bezdomovcích.

Tato práce je tedy věnována bezdomovectví v hlavním městě ČR – v Praze, a to od popisu obecného (co je bezdomovectví, jaké typy bezdomovectví známe, monitoring bezdomovců) k opatřením a programům, které směřují k řešení problémů spjatých s bezdomovectvím (mezinárodní kontext, rozdíly v přístupu státní, resp. obecní, správy a neziskového sektoru), aby posléze mohl být věnován prostor konkrétním výstupům z monitoringu bezdomovců v Praze (sčítání pražských bezdomovců).

Práce vychází jednak z publikací (studie, články, internetové stránky věnované bezdomovectví), dále z osobní zkušenosti (exkurze v Armádě spásy, série návštěv lokalit obývaných bezdomovci). Pilířem jsou pak materiály a informace, které pro účel této práce poskytlo Městské centrum sociálních služeb a prevence.

Cílem této práce je jednak shrnout základní poznatky o problematice bezdomovectví, dále zodpovědět otázku, jaká panuje v současné době situace na území Prahy, pokusit se poukázat na slabiny v dosavadním monitoringu situace a jejím řešení a nakonec navrhnout další možné postupy v rámci monitoringu pražských bezdomovců a řešení jejich situace.

I. BEZDOMOVECTVÍ OBECNĚ

DEFINICE POJMŮ

Vymezení samotného pojmu bezdomovectví je poměrně složité. Jednak proto, že se k tomuto pojmu často váží nejrůznější zabarvení (člověk, který není schopen se o sebe postarat, člověk, který odešel od rodiny), jednak proto, že vymezení pojmu v právní oblasti se neshoduje s významem, se kterým budeme pracovat v této práci.

„Lidé, pro něž se u nás vžilo označení „bezdomovci“, v České republice de jure neexistují. A v mezinárodním právu se pojmem bezdomovec (homeless) označuje cizinec, žijící na našem území bez povolení úřadů a bez státní příslušnosti. Pro našeho člověka, postrádajícího domov, má odborná mluva termín „občan bez přístřeší“, který patří do skupiny „občanů společensky nepřizpůsobených“, což ovšem, znovu opakujeme, není právní vymezení.“ [Heczкови 2001]

„Ještě před dvěma generacemi si většina lidí pod pojmem domov představovala rodinné prostředí a za bezdomovce byli považováni ti, kdo obývali laciné ubytovny nebo svobodárny. Říkalo se jim bezdomovci (homeless), protože žili sami a málokdy se vídali se svou rodinou nebo příbuznými.“ [Giddens 2003: 284]

V praxi i v teorii sice neexistuje jednotné vymezení pojmu bezdomovectví, avšak odlišují se jeho různé formy. Manželé Heczкови ve svém článku *Bezdomovci a my* například použili následující typologii (pozn. přesná citace):

- Zjevní bezdomovci – osoby žijící na ulicích, na nádražích, ti, kteří vyhledávají ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech, v noclehárnách zřizovaných městy nebo charitativními

organizacemi. Ti však reprezentují pouze část obyvatel bez domova.

- Skrytí bezdomovci – lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jiným známého důvodu neobracejí na veřejné či charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v regionech, kde nabídka služeb je nedostačující. Tito lidé bydlí ve squatech, přespávají ve sklepích, domech určených k demolici, ve starých automobilech, kontejnerech, výměnících, ve stanech, v zemljankách, v kanálech, v lesích, v nejlepším případě přespávají tak různě po známých...

- Potenciální bezdomovci – osoby, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známé jen částečně. Není vždy jednoduché určit přesně rozdíl mezi podmínkami života bezdomovců, kteří se obracejí na provozovatele ubytoven, a těch osob, které žijí v nejistých podmínkách nájemních bytů, často zdravotně závadných, v domech určených k asanaci či k demolici, v bytech provizorních, zchátralých a často přelidněných, v bytech sociálních, v holobýtech, v podnájmech. Do této skupiny řadíme i ty, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova, dále ty, kteří zvláště nyní tvoří velkou skupinu migrační a exilní.

[Heczko 2001]

Čtyři formy bezdomovectví namísto výše uvedených tří použili autoři projektu *Sčítání bezdomovců Praha 2004* (pozn. přesná citace):

- Bez přístřeší (Rooflessness)
- Bez bytu (Houselessness)
- Bydlení v nejistých podmínkách (Living in insecure accommodation)
- Bydlení v nepřiměřených podmínkách (Living in inadequate accommodation)

[Kosová ad. 2004: 10]

MONITORING BEZDOMOVců

Aby mohl být fenomén bezdomovectví co nejlépe zmapován a na základě poznatků řešen, je nutné zjišťovat aktuální informace o počtech bezdomovců, jejich sociální a demografické struktuře, zdravotním stavu atd. Pro svojí potřebu takový monitoring provádí zejména neziskové organizace, jejichž klientelu tvoří právě bezdomovci. Například Armáda spásy vede vlastní evidenci včetně zdravotních, protože v rámci svých služeb nabízí i zdravotní ošetření, pravidelně například provádí vyšetření na TBC v mobilní stanici apod. Veřejná správa na úrovni států a regionů je k monitoringu vázána mezinárodními plány, programy a úmluvami. V rámci Evropské unie klíčovou roli sehrává FEANTSA (Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci) - více viz oddíl Mezinárodní a státní instituce, plány a programy.

Kvantitativní šetření mají podobu sčítání bezdomovců, jejichž cílem je zjištění velikosti této sociální skupiny a jejich základních demografických charakteristik. Petra Omelková ve své diplomové práci *Analýza problematiky bezdomovectví a možnosti jejího řešení* uvádí osm základních modelů sčítání užívaných v Evropě:

- Obce předávají k vyhodnocení údaje vyplývající z evidence osob žádajících pomoc (Německo, Holandsko).
- Při sčítání osob jsou jako specifická skupina zaznamenány osoby bez trvalého bydliště (žijící v azylových domech, sklepech apod.), avšak jsou opomíjeny osoby žijící doslova na ulici (Francie).
- Podle ústřední registrace bezdomovců definovaných jako osoby žijící na ulici déle než půl roku, kterým přidělil registrační číslo streetworker (Velká Británie).

- Oficiální odhad místní správy, který ovšem může vést k úmyslnému podhodnocení (Irská republika).
- Kombinace dotazníkového šetření a sčítání obyvatel, která opět nebere ohled na lidi žijící přímo na ulici (Itálie).
- Nashromáždění údajů o počtech hlášených osob v ubytovacích střediscích pro bezdomovce, které opět nebere v potaz osoby žijící mimo tato místa (Belgie, Španělsko).
- Jednorázové sečtení bezdomovců, kteří právě využívají azylová lůžka - sice také nebere v potaz osoby využívající jiná přístřeší, ale v zemích, kde se užívá, jsou ubytovací kapacity tak velké, že k významné chybě nedochází (Dánsko, Lucembursko).
- Odhad vycházející z osobní zkušenosti výzkumníků – nejméně přesný.

[Kosová 2004: 28-29]

V rámci pražského sčítání bezdomovců v roce 2004 byl zkombinován dánský model se sčítáním v terénu. Tomuto počínu je věnován oddíl Sčítání pražských bezdomovců.

Kromě určení metody sčítání je také důležité stanovit, co má být měřeno. V tomto ohledu jsou v publikaci *Bezdomovství: Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie* (str.20) zmíněny tři druhy měření (pozn. přesná citace):

- Stock (rozsah) se vztahuje k počtu lidí nebo rodin, kteří jsou bezdomovci v současné době. V USA, pro popsání „stock“ bezdomovců, používají někteří autoři termín „point-in-time-prevalence“.
- Flow (pohyb, změna) se vztahuje k lidem, kteří se stali bezdomovci nebo přestali bezdomovci být, během určitého časového období; příliv, respektive odliv.
- Prevalence určuje počet lidí, kteří jsou bezdomovci ve stejné době, buď v průběhu konkrétní doby („period prevalence“), anebo v průběhu jejich života („lifetime prevalence“).

[Fitzpatrick ad. 2004: 20]

PŘÍSTŘEŠÍ A MIGRACE BEZDOMOVců

Asi každý obyvatel Prahy nebo jiného velkého města už někde potkal bezdomovce, ať už to bylo před obchodním centrem nebo v parku. Osobně jsem v minulosti několikrát navštívila také veřejnosti skrytá místa, kde se bezdomovci zdržují. V první řadě bychom tedy mohli lokality, kam se zjevní a skrytí bezdomovci uchylují, rozdělit na tři hlavní typy:

- Veřejně přístupná místa (nádraží, parky apod.)
- Oficiálně určená místa (noclehárny, denní centra)
- Místa skrytá (opuštěné objekty, prostory pod mosty aj.)

Hlavním faktorem pro volbu místa je pravděpodobně denní a roční doba, ale také vytíženost určitého místa a i preference samotného bezdomovce.

V souvislosti s příbytky bezdomovců by bylo vhodné zmínit, že ačkoli některá jejich přístřeší připomínají squaty, nejsou squaty v pravém slova smyslu. Squaty využívají lidé jako součást životního stylu a jako snahu upozornit na skutečnost, že nějaký objekt zbytečně chátrá a je nevyužit. Squateři se za bezdomovce nepovažují, ale obě skupiny se za určitých okolností mohou mísit. Mezi squatery jsou často nejen mladí lidé, kteří revoltují proti masovému životnímu stylu, ale také mladí lidé, kteří byli například propuštěni z dětských domovů. Není proto neobvyklé, že třeba v denních centrech pro bezdomovce je možné potkat i squatery, kteří sem chodí pro jídlo či za hygienou.

S typy úkrytů, které bezdomovci využívají, souvisí také změna takových míst. Migraci bezdomovců proto navrhuji rozdělit na:

- Denní migrace
- Střednědobá migrace
- Velká migrace

Denní migrace je charakterizována pohybem jednotlivců v rámci regionu nebo města. „Ráno vstanu, sednu na tramvaj a zajedu do Naděje pro chleba a čaj, potom jedu na Břevnov, tam dostanu polívku, pak ještě na večeri do Holešovic, tam se i umeju, a večer se sejdeme zase tady. Když je teplo, tak dřív, v zimě jsem zalezlejš někde v teplíčku co nejdýl,“ popsal mi svůj program Vašek z pod Hlávkova mostu.

Střednědobá migrace spočívá ve střídání nočních útočišť. Podle zjištění Městského centra sociálních služeb a prevence v Praze bezdomovci migrují a většinu provizorních útočišť mění po zhruba šesti týdnech. Ačkoli místa jako Hlavní nádraží jsou stálým místem pobytu bezdomovců, i zdejší „osazenstvo“ se pravděpodobně mění. Příčinou mohou být do jisté míry pravidelné policejní zásahy (v Praze je podniká Policie ČR i Městská policie hl. m. Prahy) s cílem ověřit totožnost bezdomovců v rámci hledání osob v pátrání a také s cílem vytlačit bezdomovce z očí veřejnosti. Na druhou stranu některé lokality (zejména opuštěné budovy, nádražní domky apod.) se stávají stabilnějšími přístřešími, která obývají partnerské páry, dvojice i větší skupiny „kamarádů“, kteří takové příbytky dlouhodobě svépomocí zvelebují a udržují. Roli v rámci střednědobé migrace sehrává také kapacita nocleháren. V případě převisu poptávky nad nabídkou lůžek jsou taková zařízení nucena omezit pobyty například na tři dny v měsíci pro konkrétní osobu. Zároveň část lůžek většinou vymezují v rámci programů „na půl cesty“ a vybraní klienti tak nacházejí domov i na dobu měsíců či let, většinou dokud nezískají zaměstnání a nebudou schopni platit si komerční ubytování.

Nakonec velká migrace je samotný přesun lidí, kteří ztratí domov, z obcí a malých měst do velkoměst. Ta sice zpravidla nabízí více pracovních příležitostí a širší nabídku služeb určených bezdomovcům, ale zároveň jsou v nich vyšší ceny komerčního ubytování a přicházející bezdomovci zároveň ztrácejí

kontakt s úřady poskytujícími sociální dávky a pomoc, neboť ty jsou vázány na trvalé bydliště.

SOCIÁLNÍ STRUKTURA BEZDOMOVců

Zmapovat sociální strukturu bezdomovců je poměrně složité. Nejen pro nesnadný přístup k bezdomovcům a pro nejednoznačnost samotného pojmu bezdomovec, ale především proto, že je složité najít faktory rozvrstvení této populace. Předchozí odstavce byly věnovány typům bydlení a migraci, které by mohly být považovány za takový faktor. Jistě lze bezdomovce diferencovat i podle příjmů - někdo například pobírá sociální dávky, jiný žebře a další získává statky a služby jinak, než finanční směnou. Důležitými ukazateli, které jsou relativně dostupné a známé, jsou demografické, jako je pohlaví, věk, případně národnost.

Specifikem je, že mezi bezdomovci je více mužů. U nás je podíl žen jen 10 až 15 %, v tradičních západních společnostech o něco více.

„Věková struktura českých bezdomovců vypadá následovně: 4 % bezdomovců jsou ve věku 0-18 let, 9 % ve věku 18-25 let, 19 % ve věku 25-40 let, 28 % ve věku 40-50 let, 25 % ve věku 50-62 let a 15 % bezdomovců jsou starší 62 let. 25 % českých bezdomovců jsou invalidní důchodci, cca 25 % bezdomovců má zkušenost s dětským domovem, 15 % s psychiatrickou léčebnou a 35 % s vězením.“ [Heczko 2001]

Dalším ukazatelem je vzdělání. To je převážně nízké. Jen asi 7% bezdomovců má středoškolské vzdělání s maturitou a 1% vystudovalo vysokou školu. Kromě toho lze rozlišovat podle místa původu, případně národnosti a státní příslušnosti. Z výzkumů vyplývá, že většina bezdomovců ve městě z daného města nepochází. Počet cizinců mezi bezdomovci roste, dosahuje však zhruba jen 10%. [Heczko 2001]

PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ

Příčin bezdomovectví může být celá řada. Většinou je lze ale velice přesně identifikovat. To je velkou výhodou, neboť tím se vlastně do rukou sociálních institucí dostává návod, jak problém bezdomovectví eliminovat. Na druhou stranu je alarmující, že ačkoli příčiny jsou zjevné a odstranitelné, není proti nim zakročováno s dostatečnou vervou, aby se situace zlepšila.

Jakousi zastřešující příčinou je ztráta bydlení. Nicméně ztráta bydlení jako taková je jen důsledkem jiných příčin a další problémy způsobuje. „Po ztrátě bydlení vzniká často bludný kruh, v němž jedna deprivace podmiňuje druhou.“ [Giddens 2003: 284] „Nejčastěji jde o lidi, kteří se ocitli na ulici, protože je postihla nějaká osobní katastrofa – často i několik pohrom současně.“ [Giddens 2003: 284]

Podle výzkumů mezi bezdomovci hraje hlavní roli ztráta zaměstnání. „Podle výzkumů je nejčastější příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání (23 %), následuje rozvod (20 %), odchod z rodiny (11 %), výkon trestu (5 %), špatné hospodaření (3 %), výstup z ústavního zařízení (2 %). Jiné příčiny tvoří 29 %, a pouze u 7 % bezdomovců má jít o dobrovolné rozhodnutí (ovšem i zde je třeba vzít v úvahu jejich psychický stav a další okolnosti).“ [Heczko 2001] „Výzkumy ukazují, že nejspíše se v postavení bezdomovců ocitají lidé z níže postavených dělnických rodin, nekvalifikovaní, s velmi nízkými příjmy.“ [Giddens 2003: 284]

V praxi se většinou setkáme s kombinací více faktorů zapříčiňujících bezdomovectví. Mezi pražskými bezdomovci jsem se osobně setkala i s několika zaměstnanými. Většinou však vykonávali málo placené práce, jako je popelář a dělník na stavbě, což neumožňovalo platit si nájemní byt ani komerční

ubytovnu. V Armádě spásy jsou dlouhodobě ubytovaní především lidé, kteří nejsou schopni financovat vlastní domácnost. Jsou mezi nimi především starobní a invalidní důchodci. A pak jsou zde lidé s duševní nedostatečností na pomezí svéprávnosti. Jeden z typických příkladů, jak se takoví lidé mohou stát bezdomovci, je úmrtí jejich rodičů, kteří se o ně do dospělosti starali. Rodiče zabezpečovali veškeré hospodaření domácnosti. Po jejich smrti stačilo několikrát nezaplatit nájem, aby člověk přišel o bydlení.

Kromě jakýchsi „praktických“ důvodů bezdomovectví lze na jeho příčiny pohlížet i z teoretické perspektivy. Omelková ve své diplomové práci hovoří o dvou pohledech:

- Strukturální pohled zohledňující celospolečenské faktory (např. nezaměstnanost, ekonomickou recesi) jakožto příčiny bezdomovectví.
- Pojetí individuálního selhání argumentující odpovědností jedince za jeho situaci, případně vlivem hendikepu, který daná osoba nemohla ovlivnit.

[Kosová 2004: 13]

Měli bychom zmínit také dobrovolné bezdomovectví. Může jít o jistou askezi nebo zkrátka odvržení většinového životního stylu, zbavení se starostí a stresů, kterými mohou být práce, kariéra, rodina, dluhy apod. Je sporné, zda dobrovolné bezdomovectví je sociálním problémem. Z hlediska těch, kteří se dobrovolně bezdomovci stávají, se o problém nejedná. Od sociálních institucí pak ani není dotčnými žádána pomoc.

DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ

Můžeme uvažovat důsledky bezdomovectví jak pro samotné bezdomovce, tak pro společnost. Důsledky pro bezdomovce lze v zásadě rozdělit do dvou skupin. Jedny jsou psychického rázu – pocit osamělosti a deprivace. Druhé jsou hmotné či materiální. Je to například nedostatek kvalitní potravy a hygieny, což společně

přispívá ke špatnému zdravotnímu stavu a v důsledku k vyšší úmrtnosti v nižším věku.

Dále je problémem především nedostupnost finančních zdrojů prostřednictvím práce, neboť bezdomovci jsou lidmi téměř nezaměstnatelnými. To má podle manželů Hezckových několik hlavních příčin (pozn. přesná citace):

- Ztráta dokladů. Bezdomovci jsou často obětí drobné kriminality. Obnova dokladů je velmi zdlouhavá a málokterý bezdomovec si je schopen je obstarat bez vnější pomoci. Častým jevem u bezdomovců je totiž jakási „byrofobie“, chorobná obava z jednání před úřady a institucemi, často generovaná odbýváním, arogancí a pohrdáním některých úředníků.

- Zaměstnavatele zajímá, kde bydlíte. A když uvedete „nádraží“ či „Armáda spásy“, není příliš velká naděje, že vás zaměstnají.

- Když je člověk dlouho nezaměstnaný, a navíc žije na ulici, po čase ztrácí schopnost pracovat. To je objektivní skutečnost, potvrzená psychology, zabývajícími se fenoménem bezdomovectví.“ [Hezckovi 2001]

Protože na trvalé bydliště je vázáno vyplácení sociálních dávek a podpor, ztrácí bezdomovci často přístup i k nim. Dnes je tento problém v České republice řešen tím, že do nových občanských průkazů se bezdomovcům jako místo trvalého bydliště vepíše adresa místního (obecního či městského) úřadu. Problém je tím řešen jen napůl. Úřady městských částí v Praze takto postupují jen vůči bezdomovcům, kteří prokazatelně měli v minulosti trvalý pobyt na území daného obvodu. Velká část bezdomovců přebývajících v Praze však vůbec z Prahy nepochází, resp. někteří nemají ani české občanství. Problém vyplácení sociálních dávek tak přetrvává a ještě palčivější se jeví problém poskytování zdravotní péče. Neodkladná zdravotní péče sice musí být poskytnuta bez rozdílu všem, avšak preventivní prohlídky či například zubařské zákroky jsou bezdomovcům v podstatě

odepřeny (více o zdravotním stavu bezdomovců v následujícím oddílu).

Důsledky bezdomovectví pro společnost spočívají nejen v neestetickém postávání bezdomovců na veřejných místech, jak by asi uvedl ne jeden obyvatel velkého města, ale také ve zvýšeném riziku přenosu infekčních onemocnění a finančních nákladech na řešení souvisejících problémů a dále na finančních ztrátách pramenících z toho, že lidé v produktivním věku nepracují (což platí pro problém nezaměstnanosti obecně).

ZDRAVOTNÍ STAV BEZDOMOVců

Zdravotní stav bezdomovců je jedním z nejpálčivějších problémů. Ke zhoršení zdravotního stavu dochází jednak vlivem nedostatečné ochrany před povětrnostními podmínkami, nedostatečné hygieny, nekvalitní stravy, komplikovaným přístupem ke zdravotní, zejména preventivní, péči a rizikem závislosti na alkoholu. U bezdomovců se tak více vyskytují chronická i infekční onemocnění včetně zvýšeného výskytu TBC a žloutenky. Neměli bychom opomenout ani psychické zdraví, zejména deprese či frustrace plynoucí ze ztráty domova, rodinného zázemí i pracovního uplatnění.

Autoři publikace *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II.* zmiňují mimo jiné, že přítomnost bezdomovců v čekárnách lékařů je ostatním pacientům nepříjemná, což je „jeden z důvodů, proč většina lékařů odmítá o bezdomovce pečovat.“ [Barták a kol. 2005: 10] Ještě větší problémy nastávají v případě nutnosti hospitalizace. „Lékaři v mnoha případech odmítají bezdomovce do nemocnice přijmout a argumentují tím, že nejsou dostatečné zdravotní důvody k hospitalizaci a že nemocnice není sociálně charitativním zařízením.“ [Barták a kol. 2005: 10]

Situaci pomáhá řešit jednak vzdělávání zdravotnických pracovníků, dále screeningové programy jako mobilní testování na TBC či umísťování lékařských ordinací přímo do azylových domů či denních center, ale stále platí, že jednou z hlavních determinant zdraví je kvalitní bydlení. Tento apel uznala i Evropská unie a právo na bydlení zmiňuje v Lisabonské strategii.

II. BEZDOMOVECTVÍ V PRAZE (ČR) - INSTITUCE

MEZINÁRODNÍ A STÁTNÍ INSTITUCE

Prahu jako hlavní město České republiky nelze vytrhnout z kontextu národního ani mezinárodního. Navíc počty bezdomovců v průběhu času rostou, a to nejen v České republice (zde před rokem 1989 režim nepřipouštěl existenci bezdomovců, stejně jako neexistovala nezaměstnanost), ale i v dalších zemích. „Zatímco v řadě menších zemí se rizikové skupiny osob pohybují kolem 10% (Švédsko, Dánsko), jinde přesahují 20% (Irsko, Portugalsko).“ [Kosová 2004: 32] V úvodu tohoto oddílu proto zmíníme některé širší souvislosti.

Již zmíněná organizace FEANTSA, zaštiťovaná Evropskou komisí, „je jedinou větší evropskou sítí zaměřenou výlučně na problematiku bezdomovectví. V současné době spojuje 70 členských organizací zemí EU, východní Evropy a USA. Členy FEANTSA tvoří především neziskové organizace, které poskytují širokou škálu služeb pro bezdomovce a národní nebo nadnárodní střešní organizace poskytovatelů sociálních služeb pro bezdomovce.“ [Kosová 2004: 33] Od roku 1991 funguje v rámci FEANTSA Evropská observatoř bezdomovectví, která se zabývá výzkumem. Spolupracuje také s řadou dalších organizací, mimo jiné Světovou zdravotnickou organizací či Mezinárodní sociologickou asociací. Už 13 let funguje také program IGLOO, zabývající se bydlením a zaměstnáním.

V rámci EU pak lze na projekty zaměřené k bezdomovcům čerpat finanční prostředky z Evropských strukturálních fondů. „V této souvislosti je ale nutné upozornit na základní podmínku kladenou na projekty, a to jejich udržitelnost i po ukončení čerpání finančního příspěvku ESF.“ [Kosová 2004: 110]

SLUŽBY PRO BEZDOMOVCE

Petra Kosová se ve své diplomové práci věnuje i sociálním službám pro bezdomovce. Před zhodnocením činnosti veřejné správy a neziskových organizací považují za vhodné se i tomuto okruhu stručně věnovat.

Kosová uvádí posloupnost, v níž by měly služby následovat: azylové ubytování, domy na půli cesty, podporované bydlení, sociální byty a byt. [Kosová 2004: 47] Pro Českou republiku i její hlavní město je příznačný nedostatek kapacit na všech úrovních. Azylové domy i domy na půli cesty zajišťuje především neziskový sektor a ačkoli má k dispozici finanční prostředky z grantů a darů, vystačí s nimi na pokrytí nákladů, nikoli na masivní rozšíření služeb. Magistrát hl. m. Prahy otevírá dodatečné kapacity pro nocleh jen v zimě a ani ty nestačí. Samotná bytová politika je v Česku neustálým předmětem diskusí a kritiky, neboť existuje velká propast mezi regulovaným nájemným v obecních bytech a nájmy komerčními.

Kosová mimo výše uvedené služby zmiňuje také činnost streetworkerů, sociálních kurátorů a poraden. I tato část služeb je v domácích podmínkách zajišťována nestátním sektorem s výjimkou Městského centra sociálních služeb a prevence, jehož historie však není dlouhá.

Veřejnou správu ve vztahu k řešení problematiky bezdomovectví v hl. m. Praze bychom měli rozdělit na státní správu ve smyslu vlády a parlamentu a správu regionální. V tomto smyslu bude i tato kapitola nadále členěna. Kromě veřejné správy ještě přibude popis činnosti, kterou vyvíjejí neziskové organizace.

ČINNOST STÁTNÍ SPRÁVY

Jak již bylo zmíněno, pojem bezdomovec nemá v české legislativě svou definici. To nutně neznamená, že by se například ministerstva problémem lidí bez přístřeší nezabývala. Nečiní tak ale s nasazením, které by si tato problematika zasloužila. Je nasnadě položit si otázku, zda je bezdomovectví v české společnosti považováno za sociální problém. Zdá se, že převládají spíše názory odsuzujícího charakteru – bezdomovci jako lidé nezodpovědní, líní, závislí na alkoholu, otravní... Živější diskusi nevzbuzují dokonce ani každoroční úmrtí bezdomovců na podchlazení během zimních měsíců.

Řešení problému má navíc dvě stránky. Aktivní (preventivní) a pasivní (následnou) politiku. Pokud bychom vycházeli z nejčastějších příčin bezdomovectví (viz výše), pak můžeme celkem s uspokojením tvrdit, že sociální síť je v ČR poměrně hustá, a stát vynakládá prostředky například na aktivní politiku v boji proti nezaměstnanosti. Slovo bezdomovec nebo bezdomovectví bychom ovšem na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí ČR hledali marně (viz. www.mpsv.cz). Nicméně Česká republika při svém vstupu do EU přijala Memorandum o sociálním začleňování, ze kterého se odvíjí Národní akční plán proti chudobě a sociálnímu vyloučení, za který zodpovídá právě Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Jedná se především o řešení problémů v oblasti bytové politiky, zaměstnanosti, chudoby a dostupnosti sociálních služeb.

Jak bylo již také zmíněno, kromě zjevného bezdomovectví existuje i bezdomovectví skryté a potenciální. Například přetrvávající nedostatky na trhu s byty stojí za stále velkým množstvím černých podnájmů, které jsou pro jejich obyvatele nestabilní. Dále pak nově přijatý zákon, který usnadňuje vystěhování neplaticích nájemníků (již po třech měsících neplacení bez nutnosti dlouhého soudního jednání) je svým

způsobem hrozbou. Podobně celospolečenské trendy jako rozpadání tradiční rodiny a rostoucí rozvodovost jsou v tomto ohledu rizikovými faktory.

Stát se na řešení bezdomovectví podílí tedy prostřednictvím jiných politik (zaměstnanosti, bytová, sociální aj.) a dále tím, že finančně podporuje neziskový sektor, který poskytuje služby bezdomovcům nebo se zabývá analýzou této problematiky. V této rovině bychom neměli opomenout ani vliv Evropské unie. Například 1. října roku 2005 byl zahájen projekt Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR. Jeho cílem je zmapovat současný stav bezdomovectví a služeb poskytovaných v této souvislosti. Zejména se jedná o vytvoření úplného seznamu azylových domů a monitorovacího systému, který by byl zdrojem dat pro Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Projekt vypracovalo Sdružení azylových domů v ČR. Sdružení je zároveň členem Evropské federace organizací pracujících s bezdomovci, která působí už od roku 1991 jako poradní orgán Evropského společenství, resp. Evropského parlamentu. Není proto divu, že projekt je z části financován ze státního rozpočtu ČR a z části z Evropského sociálního fondu. [www.bezdomovci.cz]

Vraťme se ale k postoji české legislativy a exekutivy. Na webových stránkách www.getsemany.cz jsem našla článek, který by do jisté míry mohl vystihovat postoj českých zákonodárců. Jmenuje se *O bezdomovcích s poslancem Schwippem* a jeho autorkou je zde již citovaná Eduarda Heczková. „Dne 12. prosince 2005 proběhla v Senátu ČR konference o bezdomovectví. Ač v Senátu a pod záštitou senátora (MUDr. Richarda Sequense), žel, příliš mnoho politiků jí pozornost nevěnovalo. Proto mne překvapilo, když jsem tam spatřila poslance za ODS Ing. Jana Schwippela, CSc.“ popisuje v úvodu článku paní Heczková. Následují dotazy a odpovědi. Několik odpovědí pana poslance stojí za citaci: „Bezdomovectví považuji za závažný sociopatologický jev, který způsobuje mnoho strádání nejen těm,

jichž se přímo dotýká.“ A dále: „Věříme, že naše rovná daň a další ekonomická opatření povedou ke zlepšení ekonomické kondice ČR a tím i postupnému poklesu nezaměstnanosti, což je jev, který je nejvýznamnější příčinou bezdomovectví.“ A ještě dále: „Jsem přesvědčen, že deregulace nájemného ke vzrůstu bezdomovců nepovede.“ [Heczková] Domnívám se, že citace vystihuje postoj nejen poslance Schwippela, ale i dalších zákonodárců v tom smyslu, že bezdomovectví spojují především s celkovou ekonomickou situací v zemi, méně jsou už pak připraveni navrhnout konkrétní řešení (např. poslanec Schwippel hovoří o rovné dani namísto např. státních investic do výstavby sociálního bydlení).

Nejde ovšem jen o postoj státní správy a vrcholných politiků k bezdomovectví, nýbrž i veřejné mínění jako takové. Bohužel se mi nepodařilo získat data z nějakého výzkumu veřejného mínění, který by zjišťoval představy populace o bezdomovcích. Uvádím zde proto aspoň názor Jaroslavy Králové z Ústavu sociálního lékařství a zdravotní politiky Univerzity Palackého (www.upol.cz): „Když se řekne **„bezdomovec“**, většinová představa je muž špinavého, zchátralého zevnějšku, který žebrá, je závislý na alkoholu, nechce se mu pracovat a za svou situaci si může sám. Tento zdeformovaný obraz mají na svědomí nejen média, ale také získané stereotypy a někdy i naše vlastní zkušenost (stereotypy mají tendenci realitu výrazně zjednodušovat).“ [Králová]

ČINNOST REGIONÁLNÍ SPRÁVY

Lze předpokládat, že místní správy a samosprávy v oblastech jako bezdomovectví dokáží lépe alokovat zdroje. Problematika bezdomovectví je navíc specifická tím, že se soustřeďuje především do větších měst, v ČR pak zejména do Prahy. Magistrát hl. m. Prahy podobně jako stát plní svou roli v tom smyslu, že

prostřednictvím grantů poskytuje finanční prostředky neziskovým organizacím. V Praze ale zároveň zřídil vlastní příspěvkovou organizaci – Městské centrum sociálních služeb a prevence. Ve vztahu k bezdomovcům centrum zajišťuje chod poradny pro osoby bez přístřeší, právní a sociální poradny, ubytovny pro muže bez přístřeší a zimní noclehárny. Mimoto zde funguje analytické oddělení, které má na svém kontě několik významných počinů. Jednak *Sčítání bezdomovců Praha 2004, Bezdomovectví v hlavním městě Praze* a také zdarma distribuovaný adresář *V Praze doma bez domova*, kde lidé bez přístřeší naleznou kontakty na ubytovny, noclehárny a další místa, kde jsou poskytovány žádané služby, včetně výdeje jídel či ošacení.

Ale ani existence centra automaticky neznamená, že je problém vyřešen. Nedostatek ubytovacích kapacit v Praze přetrvává. Naposledy se mu dostalo publicity, když primátor Bém nechal v zimě na Letenské pláni vystavět armádní stany. Noviny uváděly odhad, že v Praze pobývá minimálně 4600 bezdomovců, přičemž azylové ubytování nabízí v součtu kapacitu okolo 900 lůžek. Navíc magistrát zároveň vydává vyhlášky, které život bezdomovcům komplikují, ač na druhou stranu chrání ostatní občany. Jedná se zejména o zákaz žebrání. V praxi ale žebrající bezdomovci buď stihnou před strážníky městské policie utéci, případně udělenou pokutu nezaplatí a není ani možné ji vymoci soudní cestou. Podobně je těžké vystrnadit bezdomovce z dopravních prostředků a postihnout je za černé pasažérství. Bezdomovci jsou ale také na noční hodiny vypuzeni z prostorů Hlavního nádraží a často je také policisté a strážníci vyhánějí z provizorních přírodních příbytků kvůli umožnění údržby zeleně. Zejména v zimě tato opatření bezdomovcům život značně znesnadňují.

Jinou aktivitou magistrátu je spolufinancování preventivních testů na TBC. V praxi například před některé z domů Armády spásy přijede speciální autobus, ve které je zabudován rentgen.

Například v roce 2003 na tuto aktivitu magistrát přispěl částkou 300 tisíc korun. V období od května 2002 do února 2003 bylo takto testováno 1314 bezdomovců a u 303 byl zjištěn nález na plicích (kromě TBC také zápal plic či rakovina). Aby byli bezdomovci k vyšetření motivováni, získali za něj poukázku v hodnotě 100 korun na nákup do některého obchodního řetězce.

Podobné projekty nebo neziskové organizace ovšem nepodporuje jen magistrát, nýbrž i úřady některých pražských městských částí. Tradičně vstřícná je Praha 7, na jejímž území sídlí Armáda spásy. Holešovická radnice podporuje jak Armádu spásy, tak například autobus testující TBC finančními dary. Zároveň společně s Prahou 6 a Prahou 13 zahájila spolupráci, která funguje na bázi zaměstnávání bezdomovců. Klienti Armády spásy tak například opravují a udržují dětská hřiště nebo zametají ulice. Nejedná se však o práce na plný úvazek. V praxi jde o několik hodin týdně, a tak i odměna je spíše jen „kapesným“.

Vzhledem k vysokému výskytu bezdomovců v Praze 5 usiluje Magistrát hl.m. Prahy o zřízení alespoň denního centra v této lokalitě, avšak radní Prahy 5 se tomu brání. Tento příklad s marnou snahou o zřízení denního centra či noclehárny v Praze 5 je výmluvnou ilustrací situace na mnoha pražských radnicích. Městské centrum sociálních služeb a prevence prosazuje vybudování malých center pro bezdomovce ve všech základních městských částech Praha 1 až 10. Centra by měla sloužit jako denní klubové místnosti, měly by nabízet několik málo lůžek, hygienu a právní, sociální a lékařské poradenství. Provozovala by je nezisková sdružení a hlavní město na jejich provoz přispívalo. Přesto bariérou zůstává skutečnost, že představitelé jednotlivých radnic nechtějí popudit voliče tím, že na své území nalákají bezdomovce. Navíc městské části, které problémem bezdomovectví nejsou tolik zatíženy, se od problému distancují a zodpovědnost ponechávají na více postižených městských částech.

ČINNOST NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

Drtivou většinu služeb bezdomovcům na území Prahy zajišťují neziskové organizace. Například Armády spásy je celosvětovou organizací s dlouholetou tradicí. Už při zřízení své pobočky v ČR měla tudíž výhodu zkušeností, přičemž stojí za připomenutí, že před rokem 1989 bylo bezdomovectví skutečně řídkým jevem a oficiálně ani neexistovalo. V rámci svého financování má Armáda spásy i další výhodu, a sice zahraniční zdroje, ačkoli v současné době využívá především grantů českých úřadů. O dalších přednostech neziskových organizací asi netřeba podrobněji hovořit. Snad jen pro připomínku k nim patří těsnější vztah s klientem postavený na důvěře, dobrovolnická práce, schopnost zastoupit trh i stát tam, kde nefungují, větší efektivita a adaptabilita.

Do činnosti neziskových organizací patří nejen zajištění ubytování, ale také stravy, hygieny, často také poraden apod. V Praze se významně na zajišťování těchto služeb, zejména výdeje stravy, podílejí církevní organizace. V zásadě ale i Armády spásy nebo Naděje jsou organizacemi, které vycházejí z křesťanské morálky. Svým klientům jí nevnucují, avšak měli bychom si uvědomit, že postoje obyvatel ČR k náboženství se výrazně liší od postojů obyvatel západoevropských zemí. U některých bezdomovců může vést předsudek ohledně náboženského zázemí organizace k tomu, že její služby nevyužije.

Dalším problémem je omezený rozpočet neziskových organizací, který vede k tomu, že si své klienty vybírají. Vzhledem k omezeným kapacitám mohou bezdomovci využít noclehárny jen několikrát za měsíc. Za nocleh i stravu si většinou připlácejí, aby byli motivováni, jedná se však o korunové položky. Jen ti „perspektivnější“ však dostanou šanci na dlouhodobější pobyt, který jim zajistí stabilní prostředí a v důsledcích zvýší šanci na nalezení práce a schopnost platit si

komerční ubytovnu. Konkrétně v Armádě spásy se požadavky na krátkodobé klienty týkají jen zákazu konzumace alkoholu, resp. stavu opilosti. Po dlouhodobých klientech už ale požaduje také urychlené zařizení vydání dokladů (v případě jejich ztráty) a registraci jako žadatele o práci. Jakmile klient dosáhne určitého příjmu, musí azylový dům opustit. Na rozdíl od regulovaného nájemného, které v Praze dosahuje výše asi 3000 korun, znamenají náklady na komerční ubytovnu až dvojnásobku a na podnájem bytu zhruba trojnásobku. Někteří klienti se tak po čase samostatného bydlení vrací na ulici. Kromě nich určitou složku dlouhodobých klientů tvoří invalidé a důchodci, pro které se snaží organizace zajistit například domov důchodců, avšak je připravena starat se o ně i nadále.

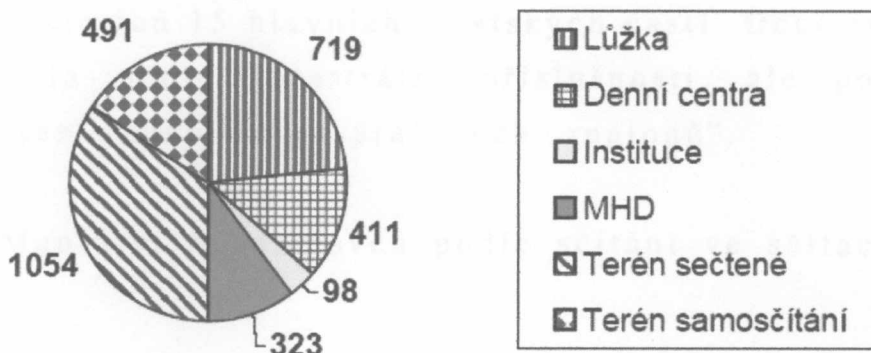
III. BEZDOMOVECTVÍ V PRAZE - MONITORING

SČÍTÁNÍ PRAŽSKÝCH BEZDOMOVců

Pro zmapování bezdomovectví na území Prahy byl zásadním počinem projekt *Sčítání bezdomovců Praha 2004*, který realizovalo Městské centrum sociálních služeb a prevence ve spolupráci s organizacemi Arcidiecézní charita Praha, Armáda spásy a Naděje. „(pozn. v ČR) Fenomén bezdomovectví dosud nebyl systematicky sledován a veškeré dosavadní údaje o počtu bezdomovců i příčinách jevu bezdomovství pocházejí z dílčích a nepříliš přesných informací, které samostatně shromažďovaly organizace poskytující služby této skupině sociálně handicapovaných občanů.“ [Hradecký ad. 2004: 1] Při pražském sčítání byla využita tzv. dánská metoda jednoho dne v kombinaci s terénním sčítáním. V praxi probíhalo sčítání během dvou hodin (konkrétně 19. února 2004 od 20.00 do 22.00). Celkem 242 dobrovolníků sčítalo po tuto dobu bezdomovce v 82 okrscích, na něž bylo pro tento účel území Prahy rozděleno, a na 21 sčítacích stanovištích MHD. Zvlášť byli sčítáni bezdomovci pobývající například v nemocnicích, vězeních či centrech a noclehárnách, dále zdržující se v prostředcích městské hromadné dopravy a v těžce přístupných lokalitách dokonce probíhalo sebesčítání, kdy dobrovolníci z řad bezdomovců sčítali své „kolegy“.

Výsledky sčítání byly publikovány jednak v závěrečné zprávě a jednak v časopise *Demografie*. Proto zde uvedeme jen několik základních zjištění, a to ta, která se týkají především lokalizace bezdomovců.

Rozdělení podle místa sečtení bez duplicity

* Při zpracování dat bylo pracováno s odhadem duplicity stanoveným na 4%, který minimalizoval dvojití sečtení.

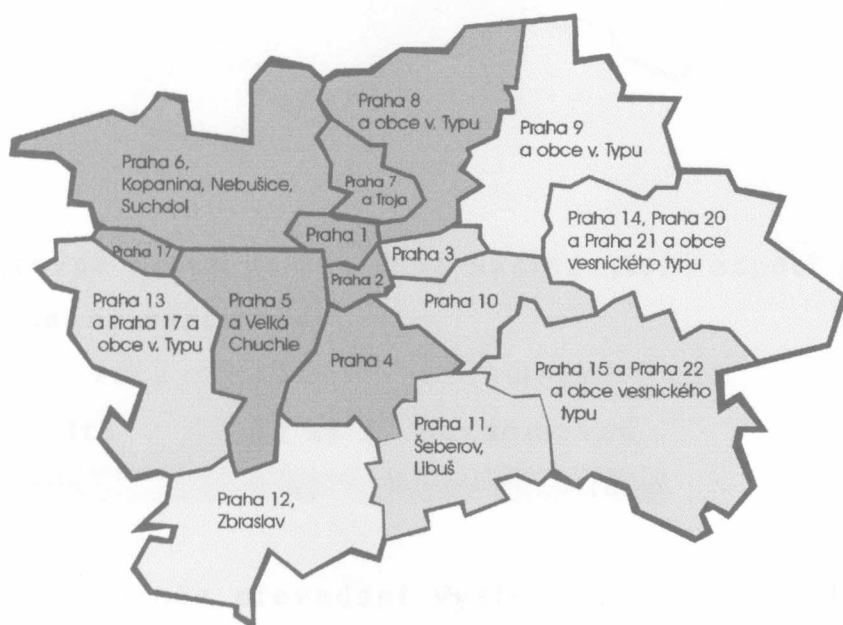
Zdroj: Sčítání bezdomovců Praha 2004, závěrečná zpráva. MCSSP 2004

Ze závěrečné zprávy *Sčítání bezdomovců Praha 2004*, kterou jsem získala s laskavým svolením Lenky Omelkové, v souvislosti s lokalizací bezdomovectví na území Prahy vyplývá následující:

- V Praze podle sčítání pobývalo přes 3000 bezdomovců, reálně se ale pracuje s odhadem 4500 bezdomovců.
- 60% bezdomovců se v době sčítání (večerní hodiny) zdržovalo venku či v prostředcích a prostorách městské hromadné dopravy.
- Vzhledem ke kapacitě ubytovacích zařízení (nocleháren) a denních center není možné, aby všichni bezdomovci služby využívali, resp. během dne se v předurčených místech může zdržovat méně než třetina bezdomovců.
- Asi 10% bezdomovců se zdržuje (opět nutno přihlédnout k době sčítání – zima, večer) v dopravních prostředcích, tj. s malými přestávkami migrují po území města.
- Dobrovolníci sečetli nejvíce bezdomovců na území Prahy 1 (226) a Prahy 5 (139). Při sebesčítání bylo nejvíce bezdomovců na těžce přístupných místech sečteno v Praze 7 (97), Praze 5 (79) a Praze 2 (77).

Pro lepší představu jsem zkonstruovala jednoduchou digitální mapu Prahy. Ukázalo se, že pro zjednodušení můžeme v podstatě bez následků sloučit některé městské části, a to tak, aby na mapě zůstalo jen 15 hlavních městských částí. Obce jsem ovšem neslučovala podle katastrální příslušnosti, ale podle logického propojení jednotlivých pražských „regionů“.

Mapa č.1 – Množství bezdomovců podle sčítání ve sčítacích okrscích

Barevné odlišení znamená následující rozpětí počtu bezdomovců na danou část Prahy:

Oranžová	139 a 226 bezdomovců
Modrá	58 až 97 bezdomovců
Zelená	32 až 40 bezdomovců
Žlutá	12 až 15 bezdomovců

Mapa č.2 – Množství bezdomovců při sebesčítání

Barevné odlišení znamená následující rozpětí počtu bezdomovců na danou část Prahy:

Oranžová	63 a 97 bezdomovců
Modrá	20 až 32 bezdomovců
Šedá	0 až 9, resp. nesčítáno

Přestože převedení výsledků sčítání bezdomovců do mapek vypadá přehledně a srozumitelně, měli bychom si uvědomit nedostatky a možná zkreslení. Předně při sčítání byly lokality vytipovány společně s terénními pracovníky (streetworkery). Mnoho lokalit mohlo být opomenuto. V některých městských částech například sebesčítání vůbec nebylo provedeno, což ovšem neznamená, že se zde nenacházejí skryté lokality obývané bezdomovci. A konečně problémem je i zkušenost pracovníků Městského centra sociálních služeb a prevence, že některé lokality se často mění, resp. že životnost některých nocležišť bezdomovců se pohybuje jen okolo čtyř až šesti týdnů.

I přes tato omezení lze konstatovat, že nejvíce bezdomovců se pohybuje v centrálních částech města. Při prezentaci *Lokalizace bezdomovectví v Praze*, kterou jsem připravila na požádání spolužáků v rámci Sociologických úterků, mě kolegové upozornili, že podle výše uvedených map se více bezdomovců zdržuje na severozápadě Prahy. Pakliže bychom měli k dispozici přesnější data (výsledky sčítání za jednotlivé sčítací okrsky a nikoli jen za celé městské části), mohli bychom zodpovědně ověřit, zda tomu tak je. Například Praha 5, 6 a 7 leží severozápadně od Vltavy, ale Praha 1 a 2 se nachází na obou březích. Další otázkou by pak bylo, zda lze definovat konkrétní faktory související právě s tímto rozmístěním bezdomovců.

NÁVRHY DALŠÍCH ANALÝZ

Při přiřazování počtů bezdomovců k pražským obvodům není brána v potaz velikost těchto obvodů či počet v nich trvale hlášených obyvatel. Pro objektivní posuzování, nakolik je která městská část bezdomovectvím „zasažena“ by proto na základě výsledků sčítání mohly být určovány údaje „hustota bezdomovců“ (počet bezdomovců na metr čtverečný) a „index bezdomovců“ (poměr počtu bezdomovců a trvale bydlících obyvatel).

Stojíme zároveň před otázkou, jaké faktory způsobují, že tyto části města jsou pro bezdomovce přitažlivější. Navrhuji proto takové faktory charakterizovat pomocí druhů přístřeší a možností souvisejících s obživou bezdomovců: velká vlaková nádraží, stanice metra, konečné tramvají, denní centra pro bezdomovce, charitativní výdej jídla, noclehárny, velká obchodní centra, mosty, opuštěné budovy (nádražní domky, bývalé armádní objekty, sklady aj.), přírodní plochy (zejména Stromovka, Petřín apod.), možnost žebrání (především v Praze 1), parky.

Pokud podle faktorů budeme „bodovat“ městské části, zjistíme, že pro bezdomovce by měly být nejpřitažlivější Praha 1 až Praha 8 (s výjimkou Prahy 4). Bohužel jsem neměla

k dispozici přesnější informace pro podrobnější analýzu, aby bylo například bráno v potaz, kolik lůžek v noclehárnách je dostupných, kolik obchodních center a jak blízko k zastávkám MHD se kde vyskytuje atd. Nicméně se jedná o nástin analýzy, kterou bychom mohli v budoucnu rozpracovat.

V neposlední řadě by měl být reflektován fakt, že sčítání bezdomovců poskytuje pouze kvantitativní data, stejně jako databáze, které pro své potřeby vedou azylové domy. S kvalitativním výzkumem bezdomovců se můžeme setkat v podobě biografických rozhovorů, které se orientují na příčiny ztráty domova a důsledky s tím spjaté. Avšak z hlediska monitoringu migrace bezdomovců by mohly být vhodným instrumentem jakési deníčky. Vzorek bezdomovců by mohl po dobu několika dnů (denní migrace) až měsíců (střednědobá migrace) zapisovat, kde se pohybuje v průběhu dne, kde nocuje, kde získává peníze, stravu atd.

V závěru tohoto oddílu zbývá ještě apel na to, aby se sčítání i další druhy šetření bezdomovců konala pravidelně (alespoň jednou ročně, ovšem např. zimní sčítání přinese jiné výsledky než letní).

ZÁVĚR

Bezdomovectví je významným sociálním problémem nejen v České republice, ale i v dalších evropských zemích. Problém je o to palčivější, že jeho příčiny a následky tvoří jakousi spirálu (ztráta zaměstnání – ztráta bydlení – ztráta sociálního postavení – zhoršení zdravotního stavu – alkoholismus – nemožnost najít zaměstnání – nemožnost najít bydlení atd.). Ačkoli problematice věnují pozornost nadnárodní, národní i regionální instituce, není jejich snaha dostatečná (zde hraje vliv i veřejné mínění a postoj politiků, pro něž jde o spíše okrajové téma). Většinu služeb bezdomovcům proto stále poskytují neziskové organizace.

Hlavní město Praha tak jako jiná velkoměsta se s problémem bezdomovectví také potýká. Do hlavního města se přesunují bezdomovci z celé republiky. V rámci města si pak dále volí konkrétní oblast, jejíž výběr je závislý na blízkosti centru města, protože tím se rozšiřuje dostupnost přivýdělku (žebráním), pořízení stravy, hygieny či noclehu (denní centra a noclehárny). V Praze se podle sčítání a dodatečných odhadů zdržují minimálně čtyři tisíce bezdomovců.

Praha jako celek ovšem dosud nemá ucelenou strategii řešení problému bezdomovectví a přístup se v jednotlivých městských částech liší. Představitelé městských částí zatím nedoceňují rizika spjatá s bezdomovectvím. Problém je řešen vždy především dodatečně a ad hoc - ukázkou je narychlo postavené stanové městečko na Letenské pláni letos v zimě, kdy teploty dosahovaly v noci i minus dvaceti stupňů celsia. Systematicky se problémem na celopražské úrovni zatím zabývá jen Městské centrum sociálních služeb a prevence, které se snaží o sběr a kompletaci dat o bezdomovectví a spolupracuje s neziskovými organizacemi, které poskytují služby bezdomovcům.

V roce 2004 centrum zaštitilo sčítání pražských bezdomovců. Podle něj se nejvíce lidí bez domova pohybuje

stabilně v obvodech Praha 1, Praha 5 a Praha 7. Mnohá místa jejich nocležišť (nikoli denního pobytu) však zůstávají skryta nejen zraku běžných občanů, ale i zraku úřadů a policie. Ta (Policie ČR i Městská policie hl. m. Prahy) navíc v místech, kde bezdomovce kontroluje, provádí vyklízení takových míst, což nutí bezdomovce k migraci a hledání nových úkrytů. Vzhledem k tomu, že sčítání bezdomovců zatím proběhlo jen jednou a navíc bez hlubších analýz (např. určení faktorů, na jejichž základě si bezdomovci volí lokality pro svá přístřeší, nebo kvalitativní výzkum denní a střednědobé migrace bezdomovců), nemůže být problematika řešena komplexně a efektivně.

Většinu služeb bezdomovcům poskytuje neziskový sektor, avšak ten je závislý na finančních prostředcích veřejného sektoru. Navíc kapacita služeb bezdomovcům v Praze je zcela neuspokojující. Městské části přistupují k tvorbě sociálních programů pro bezdomovce i ke spolupráci se specializovanými neziskovými organizacemi dle vlastního uvážení, což také znemožňuje účinné celoměstské řešení problému.

Problematika bezdomovectví by si proto měla získat u představitelů veřejné správy více pozornosti, protože lze usuzovat na rostoucí počet bezdomovců, který bez koncepčního řešení nebude možné v budoucnu zvládnout bez negativních dopadů jak na životní prostředí běžných občanů tak na úroveň životů lidí bez domova. To si mimo jiné vyžaduje více investic do výzkumu a mapování populace bezdomovců, stejně jako programů, které jim pomohou navrátit se k běžnému způsobu života.

LITERATURA

BARTÁK, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II*. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2005. 105 s. ISBN 80-86625-52-4

FITZPATRICK, S. – KEMP, P. – KLINKER, S. *Bezdomovství: Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2004. 96 s. ISBN 80-86625-15-X

GIDDENS, A. 2003. *Sociologie*. 3. vydání. Praha: Argo, 2003. 595 s. ISBN 80-7203-124-4

HECZKOVÁ, E. – HECZKO, S. *Bezdomovci a my*. *Křesťanský časopis*, 2001, roč. 10, č. 6/118. [cit. 15.12. 2005] <http://www.getsemany.cz/index.asp?c=261>

HRADECKÁ, V. – HRADECKÁ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996

HRADECKÝ, I. a kol. *Sčítání bezdomoců Praha 2004, závěrečná zpráva*. Praha: MCSSP, 2004.

KOSOVÁ, P. *Analýza problematiky bezdomovectví a možnosti jejího řešení: Diplomová práce*. Praha: UK, FSV, 2004. 119 s. Vedoucí práce Ing. Bohumila Čabanová.

KOSOVÁ, P. – OMELKOVÁ, L. – SEDLÁČEK, P. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. Praha: MCSSP, 2004. 67 s.

KRÁLOVÁ, J. *Společenská rizika související s bezdomovectvím: Bezdomovectví – celosvětový problém*. ÚSLZP UP. [cit. 20. 5. 2006]
<http://www.upol.cz/fakulty/lf/struktura/pracoviste/ustav-socialniho-lekarstvi-a-zdravotni-politiky/phdr-jaroslava-kralova/>

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 3. vydání. Praha: ASPI, 2005. 502 s. ISBN 80-7357-050-5

V Praze doma bez domova 2006: Pouliční průvodce Prahou. Praha: MCSSP, 2005. 112 s.

DALŠÍ ZDROJE:

<http://www.bezdomovci.cz>

<http://www.getsemany.cz>

<http://www.mcssp.cz>

<http://www.mpsv.cz>

<http://www.upol.cz>

<http://zpravy.idnes.cz/praha>

PŘÍLOHA 1 – UKÁZKOVÉ TABULKY A GRAFY ZE SČÍTÁNÍ BEZDOMOVců

organizace	absolutně			relativně		
	muži celkem	ženy celkem	celkem	muži celkem	ženy celkem	celkem
DOM	5	6	11	0,70 %	0,83 %	1,53 %
Naděje, P 16	16	0	16	2,23 %	0,00 %	2,23 %
Arcidiecézní charita Praha	24	18	42	3,34 %	2,50 %	5,84 %
Armáda spásy	152	22	174	21,14 %	3,06 %	24,20 %
MCSSP, Ubytovna	43	0	43	5,98 %	0,00 %	5,98 %
MCSSP, Noclehárna	42	0	42	5,84 %	0,00 %	5,84 %
Naděje, Na Slupi, P 2	0	13	13	0,00 %	1,81 %	1,81 %
Naděje, Krejčířek, P 8	100	0	100	13,91 %	0,00 %	13,91 %
Naděje, P 11, neplatiči	5	4	9	0,70 %	0,56 %	1,25 %
Naděje, P 11, noclehárna	45	0	45	6,26 %	0,00 %	6,26 %
Naděje, P 3, noclehárna	50	0	50	6,95 %	0,00 %	6,95 %
Naděje, P 10, dům 1/2 cesty	8	0	8	1,11 %	0,00 %	1,11 %
Naděje, P 10, senioři	24	0	24	3,34 %	0,00 %	3,34 %
Dům EZER, P 7	0	3	3	0,00 %	0,42 %	0,42 %
Společnou cestou, P 11	18	25	43	2,50 %	3,48 %	5,98 %
Emauzský dům	21	0	21	2,92 %	0,00 %	2,92 %
Kolpingův dům, P 8	0	15	15	0,00 %	2,09 %	2,09 %
Dům světla	57	3	60	7,93 %	0,42 %	8,34 %
Celkem	610	109	719	84,84 %	15,16 %	100,00 %

Tabulka č. 1 – bezdomovci v organizacích [Hradecký ad. 2004]

denní centrum	absolutně			relativně		
	muži celkem	ženy celkem	celkem	muži celkem	ženy celkem	celkem
MCSSP, Poradna POBP	37	11	48	9,00 %	2,68 %	11,68 %
Arcidiecézní charita Praha	20	2	22	4,87 %	0,49 %	5,35 %
Armáda spásy	67	21	88	16,30 %	5,11 %	21,41 %
Nový prostor	88	17	105	21,41 %	4,14 %	25,55 %
Naděje, P 1, Bolzanova, ml.	9	2	11	2,19 %	0,49 %	2,68 %
Naděje, P 1, Bolzanova	116	21	137	28,22 %	5,11 %	33,33 %
Celkem	337	74	411	82,00 %	18,00 %	100 %

Tabulka č. 2 – bezdomovci v denních centrech [Hradecký ad. 2004]

instituce	absolutně			relativně		
	muži celkem	ženy celkem	celkem	muži celkem	ženy celkem	celkem
Věznice Pankrác	16	0	16	16,33 %	0,00 %	16,33 %
Vazba Pankrác	19	0	19	19,39 %	0,00 %	19,39 %
Vazební věznice Ruzyně	2	0	2	2,04 %	0,00 %	2,04 %
PL Bohnice	46	2	48	46,94 %	2,04 %	48,98 %
Nemocnice Krč	2	0	2	2,04 %	0,00 %	2,04 %
Nemocnice Vinohrady	2	0	2	2,04 %	0,00 %	2,04 %
Nemocnice Motol	1	0	1	1,02 %	0,00 %	1,02 %
Záchytka	0	0	0	0,00 %	0,00 %	0,00 %
Nemocnice Bulovka	3	0	3	3,06 %	0,00 %	3,06 %
Nemocnice na Františku	4	0	4	4,08 %	0,00 %	4,08 %
Psychiatrická klinika, Ke Karlovu	1	0	1	1,02 %	0,00 %	1,02 %
Celkem	96	2	98	97,96 %	2,04 %	100 %

Tabulka č. 3 – bezdomovci v institucích [Hradecký ad. 2004]

MHD (P+O – příjezd a odjezd)	absolutně			relativně		
	muži celkem	ženy celkem	celkem	muži celkem	ženy celkem	celkem
Liboc Divoká Šárka (20+26) P+O	49	14	63	15,17 %	4,34 %	18,61 %
Petřiny (1+2+18) P+O	12	1	13	3,72 %	0,31 %	4,02 %
Bílá Hora (22+ 25) P+O	4	0	4	1,24 %	0,00 %	1,24 %
Malovanka (23+15) průjezd	4	1	5	1,24 %	0,31 %	1,55 %
Řepy (9+10) P+O	52	0	52	16,10 %	0,00 %	16,10 %
Kotlářka (4+7) P+O	9	4	13	2,79 %	1,24 %	4,02 %
Barrandov (12+14) P+O	6	2	8	1,86 %	0,62 %	2,48 %
Hostivař (22+26) P+O	21	0	21	6,50 %	0,00 %	6,50 %
Kubánské náměstí (6+19+23+24) průjezd	12	0	12	3,72 %	0,00 %	3,72 %
Černokostelecká (11+7) průjezd	5	0	5	1,55 %	0,00 %	1,55 %
Spojovací (1+9+16) P+O	3	0	3	0,93 %	0,00 %	0,93 %
Lehovec (3+19+31) P+O	13	0	13	4,03 %	0,00 %	4,03 %
Vysočanská (8) + M + nádraží Vysočany, P+O	3	0	3	0,93 %	0,00 %	0,93 %
Sídlíště Dáblice (10+17+24+136) P+O	7	0	7	2,17 %	0,00 %	2,17 %
Střelničná (14+15+25) průjezd	12	0	12	3,72 %	0,00 %	3,72 %
Spořilov (11) P+O	3	0	3	0,93 %	0,00 %	0,93 %
A Dejvická P+O	19	3	22	5,98 %	0,93 %	6,82 %
A Skalka P+O	10	0	10	3,10 %	0,00 %	3,10 %
B Zličín P+O	7	0	7	2,17 %	0,00 %	2,17 %
B Černý Most P+O	31	11	42	9,59 %	3,41 %	13,00 %
C Háje P+O	5	0	5	1,55 %	0,00 %	1,55 %
Celkem	287	36	323	88,85 %	11,15 %	100,00 %

Tabulka č. 4 – bezdomovci v MHD [Hradecký ad. 2004]

Praha	muži celkem	ženy celkem	celkem
1	196	30	226
2	69	11	80
3	31	1	32
4	56	8	64
5	118	21	139
6	66	12	78
7	61	8	69
8	81	16	97
9	14	1	15
10	32	1	33
11	35	5	40
12	14	1	15
13	32	8	40
14	8	4	12
15	35	5	40
16	6	2	8
17	50	8	58
18	6	2	8
Celkem	910	144	1054

Tabulka č. 5 – počty bezdomovců v MČ – sčítací okrsky [Hradecký ad. 2004]

Praha	celkem	%	
1	28	5,48 %	
2	77	15,07 %	
3	30	5,87 %	
4	25	4,89 %	
5	79	15,46 %	
6	63	12,33 %	
7	97	18,98 %	
8	26	5,09 %	
9	39	7,63 %	
10	9	1,76 %	
11	20	3,91 %	
12	0	0,00 %	
13	6	1,17 %	
14	3	0,59 %	
17	5	0,98 %	
18	0	0,00 %	
21	4	0,78 %	
Celkem	511	100,00 %	491

při tomto zjišťování nutné počítat s duplicitou, která byla odhadnuta na 4 %

Tabulka č. 6 – počty bezdomovců v MČ – sebesčítání [Hradecký ad. 2004]

PŘÍLOHA 2 – SEZNAM NĚKTERÝCH SLUŽEB PRO DEZMOVCE POSKYTOVANÝCH NA ÚZEMÍ PRAHY

Pro lepší představu o neziskových organizacích v Praze uvádím výčet některých z nich podle služeb, které poskytují (na základě brožury V Praze doma bez domova 2006):

Linky důvěry a pomoci
Krizová centra
Psychologické poradny
Sociální poradny
Právní poradny
Občanské poradny
Specializované poradny
Denní střediska

Denní středisko pomoc Naděje, Praha 1
Denní středisko Nového prostoru, Praha 1
Denní středisko Armády spásy, Praha 7

Azily pro muže

Noclehárny a ubytovny Naděje, Praha 1
Zimní noclehárny, Praha 2
Azylový dům Vinička městské části Praha 6
Noclehárna a azylový dům Armády spásy, Praha 7
Arcidiecézní charita – Azylový dům sv. Terezie, Praha 8
Ubytovna pro osoby bez přístřeší, Praha 9

Azily pro ženy

Noclehárna a ubytovny Naděje, Praha 1
Azylový dům Vinička městské části Praha 6
Noclehárna a azylový dům Armády spásy, Praha 7
Arcidiecézní charita – Azylový dům sv. Terezie, Praha 8

Azily pro rodiny

Ubytovny

Jídlo

Denní středisko pomoci Naděje, Praha 1
Denní středisko Nového prostoru, Praha 1
Kostel sv. Josefa, Praha 1
Kostel u sv. Vojtěcha, Praha 1
Kostel sv. Tomáše řádu sv. Augustina, Praha 1
Klášter Pražského Jezulátka, Praha 1
Konvent sester Dominikánek, Praha 1
Klášter sester Voršilek, Praha 1
Břevnovský klášter, Praha 6
Denní středisko Armády spásy, Praha 7
Arcidiecézní charita, Praha 8
Misionářky lásky Matky Terezy, Praha 8

Oblečení

Poradna pro osoby bez přístřeší, Praha 1
Denní středisko pomoci Naděje, Praha 1
Kostel sv. Tomáše řádu sv. Augustina, Praha 1
Infocentrum sociální pomoci, Praha 2
Denní středisko Armády spásy, Praha 7
Arcidiecézní charita, Praha 8

Hygiena

Denní středisko pomoc Naděje, Praha 1
Denní středisko Nového prostoru, Praha 1
Denní středisko Armády spásy, Praha 7
Arcidiecézní charita, Praha 8

Ošetření, léky

Denní středisko pomoc Naděje, Praha 1
Denní středisko Armády spásy, Praha 7
Rozkoš bez rizika (R-R), Praha 1

PŘÍLOHA 3 – PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií
Praha, 2005

Konzultant:

Ing. Bohumila Čabanová

Autor:

Miroslava Pašková

Název práce:

Bezdomovectví v kraji hlavní město Praha

Charakteristika práce:

Práce by měla být shrnutím a zároveň analýzou stavu jevu bezdomovectví na území hlavního města Prahy. Aby poskytla co nejúplnější obraz situace, opírá se o tři rozdílné zdroje. Prvním jsou teorie, pojmy a poznatky různé obecnosti z prací o bezdomovectví. Druhým jsou především data získaná z průzkumů bezdomovectví v Praze, tj. údaje ze sčítání bezdomovců, z jejich evidence v nejrůznějších azylových domech (například souhrnné informace o zdravotním stavu, věku atd.). Třetí zdroj pak tvoří informace získané speciálně pro účely této práce, tj. rozložení výskytu bezdomovců v různých částech města stratifikace, postřehy z biografických rozhovorů s bezdomovci, ale též informace o činnosti úřadů městských částí, magistrátu a nestátních organizací ve vztahu k problematice bezdomovectví. Z kompilace poznatků pak vznikne nejen přehledový materiál mapující aktuální stav, ale také podkladový materiál s nástinem řešení vedoucích ke zlepšení situace pražských bezdomovců.

Obsah:

1. Co je to bezdomovectví (historie, vymezení pojmů a hlavních „teorií“) – 3 strany
2. Bezdomovectví v Praze (historie, realizované výzkumy, aktuální poznatky) – 5 stran
3. Charakter pražských bezdomovců (příčiny bezdomovectví, způsob obživy, způsob „bydlení“, lokality „bydlení“, zdravotní stav, národnostní příslušnost) – 6 stran
4. Programy a projekty zaměřené na bezdomovectví (státní a nestátní) – 5 stran
5. Možná řešení v reakci na předchozí analýzu – 3 strany
6. Závěr (doporučení a shrnutí) – 2 strany
7. Dokumentace (grafy, tabulky, mapy, fotografie, případně přepisy rozhovorů)

Literatura:

- HRADECKÝ, V. - HRADECKÁ I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996
- KOZÁKOVÁ, J. „Bezdomovství“ – specifická forma bydlení a životního stylu. *Geografické rozhledy* č.3., 1997/1998
- GIDDENS, A.(1993): *Sociologie*. Praha: Argo, vše ze strany 284
- HECZKOVÁ, S. – HECZKO, E. Bezdomovci a my. *Křesťanský časopis* č. 6., 2001
- Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

Podpis autora:

Podpis konzultanta: